

november 1954

M E D D E L A N D E

nr 42

från

S K Å N E S V A P E N H I S T O R I S K A F Ö R E N I N G

Skånes Vapenhistoriska Förenings medlemmar kallas till ordinarie sammanträde fredagen den 26 november kl. 19.00 på Malmöhus slott, Avdelningen Malmö garnison. Ingång som vanligt genom östra flygeln över Kungens kammare och Riddarsalen 1 tr. ned.

Rustkammaren och de där magasinerade vapnen beses varjämte amanuensen, greve Sten Kalling demonstrerar gamla kanonparken. Efter sammanträdet som vanligt gemensam supé, vartill klubbmästaren mottager anmälan vid sammanträdet början.

Höstsammanträdet

den 8 oktober besöktes av ett tjugotal medlemmar, varvid ordföranden J. Folke Herrström kåserade över ämnet "om värjor". Tal. gav först allmän orientering över svärdets utveckling till värja, vilket senare ett utpräglat stötvapen i motsats till svärdet som var ett huggvapen. Därvid redogjordes för fästets uppbyggnad, som illustrerades med bilder av olika fästetyper, varpå övergicks till beskrivning av de militära värjorna, -vilka, som typ betraktade, en hel del skiljde sig från kavaljersvärjorna för att sedan övergå till de s.k. dräktvärjorna, som begagnade som duellvapen. Talrika bilder illustrerade beskrivningen.

Därefter övergick talaren till sitt egentliga ämne, att kåsera om speciella värjor. I första hand gällde detta kavaljerens speciella vap

rappiren, varav visades ett flertal bilder. Han förde i minnet de tre musketörernas och den "fjärde" musketören d'Artagnans dueller, som Alexander Dumas så värtaligt skildrat i sin roman med samma namn. Särskilt berörde tal. duellanten och författaren Cyrano de Bergerac. uppläste valda "duellbitar" ur Rostand's heroiskt burleska drama "Cyrano de Bergerac". Därefter kåserade han om i vår historia bekanta värjor, Nils Bielkes värja i slaget vid Lund, konung Carl XI:s egen värja vid samma slag, om Carl XII:s dödsvärja vid Fredrikshald, om Gustav II Adolvs vid Dirschau, om Carl Gustavs värja använd under polska och danska krigen, om de karolinska drabantvärjorna vid Narva, Klissov, Fraustadt, Holowzin och Poltava, om överste Gideon Focks värja vid Poltava, som förvaras hos Helsinges Regemente, vilken befinnes vara en värtalig kommissvärja m/1685, som översten, om traditionen är riktig, troligt tagit upp från slagfältet och personligen använt i slaget. Talrika bilder belyste ordförandens livliga skildring. Talaren avtackades av vice ordföranden major John Lindgren.

Efter sammanträdets slut samlades medlemmarna kring en måltid på nya modärna restauranten Malmborgen.

Vapenhistoriska notiser.

I ett av de sista nummerna av samlarföreningen Nordstjärnans publikation Samlarnytt (häfte 5-6 1954) har byggnadsingenjör Harry Orre följande sätt sin serie av olika svenska värjtyper, denna gång med kavalleriofficersvärjor; tidigare har behandlats svenska infanteriofficersvärjor (Samlarnytt häfte 6-7 1952) och svenska manskapsvärjor av drabanttyp (Samlarnytt häfte 4-5 1953). Med utgångspunkt från T. Schreeber von Grundlågande arbete om karolinska värjor har förf. gått vidare för att söka precisera ytterligare modellvapen i den rika florin av karolinska officersvärjor. Åtskilliga nya synpunkter har här framlagts dock med frågetecken, som det torde ligga i den framtida forskningens intresse om möjligt avlägsna. Här är icke meningen att göra någon mera djupgående analys av det rika innehållet, utan skall blott med några rader beröra ett par typer av särskilt intresse. Framför allt är synpunkterna om 1700-års drabantvärja och den efter densamma beställda drabantvärjan 1701 års aktansvärda. Orre vill i den s.k. Tönningensvärjan se en speciell modellvärja direkt anknuten till värjan m/1701 såvida den ej rentav är identisk med denna. Denna synpunkt - baserad på den stora inbördes li-

värjorna emellan och P-stämpeln på klingarna - är dock ej ny, utan har redan för tio år sedan presenterats av förf. till dessa rader i en uppsats i denna publikation. Beträffande Armémuseums s.k. provvärja m/1701 så vill Orre i denna se en speciell modell 1711, då den - bevisligen tillverkad 1711 - är alltför avvikande i fästets detaljutformning för att man skall kunna tala om en identisk modell. Intressant är uppgiften att den aldrig skall ha utlämnats till bruk på trupp under karolinsk tid, utan att den legat i förråd till 1725, då 150 exemplar av värjmodellen utlämnades till den då reorganiserade drabantkåren. I detta sammanhang fäster förf. också uppmärksamheten på en i privat samling (Cederlöf) befintlig officersvärja med genombrutna och med bladrankor sirade parer plåtar. Han vill i den se en speciell drabant-officersmodell 1711. Det skulle i så fall röra sig om en för garnisonering och parad avsedd s.k. spatservärja, vilken användes av officerarna vid sidan av de för strid sedda värjorna. Dylika ^{v.}av varierande utseende äro nämligen kända från denna och senare tid (bl.a. 1700-talets senare häft).

I samband med drabantvärjorna kan jag ej underlåta att framkasta en liten synpunkt på en äldre drabantmodell, som tidigare behandlats i den vapenhistoriska litteraturen bl.a. av Orre i hans uppsats om svenska maskarsvärjor av drabanttyp. Det gäller drabantvärjan m/1693 (?) för kungavakten. Denna har nämligen ett fäste av polerat järn, som är mörkt, blåanlöpt och härigenom avviker från de vanliga blanka fästena av motsvarande typ. Det är ju svårt att säga i vad mån detta kan vara estetiskt betingat eller dikterat av andra praktiska hänsyn. Möjligen skulle man kunna våga anlägga en speciell synpunkt. Det skall villigt erkännas att jag ej närmare penetrerat ämnet, och satt mit in i exakta, i sammanhang betydelsefulla data, som skulle kunna ge en mera fast bas, men jag har likväl ej velat underlåta att här framlägga synpunkterna, till vilka jag avser återkomma i annat sammanhang, som en första arbetshypotes. Det blåanlöpta, d.v.s. närmast svarta värjfästena kunna vara praktiskt betingade av deras användande i samband med t.ex. en officiellt anlagd hovsora. I juli 1693 dog Ulrika Eleonora d.ä. och i samband med hennes jordafärd den 28 november samma år utvecklades ett utomordentligt påkostat sorgeceremoniel, som - iscensatt av Nicodemus Tessin d.y. - blev förebildlig för följande kungliga sorgehögtidligheter under karolinsk tid. Detta faktum och framför allt tidpunkten för drottningens död (26 juli 1693) är måhända den bakgrund mot vilken Karl XI:s av v.Schreeb (Kongl.Maj:ts drabanter) och Orre citerade befallning av den 29 juli - sålunda 3 dagar senare - bör ses. I sin skrivelse påbjuder nämligen konungen att

"Drabanterne skola giöra tienst med dee gamble wäriorne och att de nye medlertijd förwahras". Där synes finnas ett inre sammanhang, som dock ännu är svårt att närmare förklara. Självfallet kan blåneringen på värj fästena vara en sekundär företeelse tillkommen just i samband med vad som ovan antytts. Möjligen buros de 24 värjorna av här beskriven typ - de rubriceras i äldre Livrustkammars-inventarier 1867 som "värjor med svart jernfäste af kavallerimodell" - bl.a. av de 24 drabanter, som enligt Karl XI:s almanacksanteckningar stodo vakt vid det kungliga liket under jordfästningsakten i Riddarholmskyrkan. Den uppgift, som man finner i vissa källor från 1800-talet, att dessa värjor skulle vara s.k. sorgevärjor - den tyska termen i sammanhanget är Trauerdegen - synes sålunda möjligen kunna ^{na} fog för sig. Framtida forskning kommer måhända att kunna skapa klarhet i problemet.

Liksom i Orres tidigare arbeten är det återgivna fotomaterialet utomordentligt instruktivt och klarläggande, då det gäller att få fram en relativ och absolut kronologi ifråga om de svenska sidovapnen från 1600-talet och fram till 1800-talet. Var och en som intresserar sig för vapnen ifråga bör anskaffa särtryck av de små häftena, vilka kunna rekureras till facilt pris från föreningen Nordstjernans sekreteriat (Box Stockholm).

O.C.

Nyinvalid medlem.

Chefssteward Torkel Stålhand, Bremerhafen, Tyskland (Rasmussen)

14/11 1954